

ROLA AGENCJI FINANSUJĄCYCH W PROMOWANIU RÓWNOŚCI PŁCI W OBSZARZE BADAŃ NAUKOWYCH I INNOWACJI

GENDERACTION jest projektem w ramach programu „Horyzont 2020”, wspierającym uwzględnianie problematyki równości płci w europejskiej przestrzeni badawczej. W tym przeglądzie politycznym omówiono rolę organizacji finansujących badania we wspieraniu działań na rzecz opracowywania i wdrażania polityk równości płci.

Rośnie znaczenie agencji finansujących badania w Europie

Od lat Komisja Europejska promuje włączanie zagadnień równości płci do europejskiej polityki badawczej i programów ramowych. Choć główny nacisk położony został na instytucje naukowe, takie jak uczelnie i ośrodki badawcze, to coraz więcej uwagi poświęca się również organizacjom finansującym badania. W każdym z państw pełnią one bowiem zasadniczą rolę w kształtowaniu kariery badaczy oraz priorytetów naukowych.

Zarówno Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie kobiet pracujących zawodowo w sektorze nauki i na uniwersytetach z 2015 r., jak i Konkluzje Rady w sprawie wzmocnienia równości płci w europejskiej przestrzeni badawczej (EPB) z 2015 r. podkreśliły rolę organizacji finansujących badania we wspieraniu karier kobiet w dziedzinie nauki w EPB poprzez odpowiednią alokację środków na polityki równości płci oraz eliminację uprzedzeń ze względu na płeć w finansowaniu badań naukowych.

Na przykład Rezolucja Parlamentu Europejskiego wzywa organizacje finansujące badania oraz pozostałych interesariuszy do bardziej elastycznego podejścia do realizacji badań przez kobiety po urodzeniu lub adopcji dziecka. Celem tych działań jest ujednoczenie priorytetów organizacji finansujących badania z politykami UE, w tym czwartego priorytetu planu działania EPB (*równość płci i gender mainstreaming w badaniach naukowych*).

Równość płci w obszarze badań naukowych i innowacji monitorować można także poprzez analizę skuteczności badaczy w zdobywaniu kolejnych szczebli kariery i środków finansowych na badania. Sukces naukowców jest wypadkową oceny wniosków grantowych oraz pozostałych osiągnięć naukowych wymienionych w życiorysie badacza (Science Europe, 2017: 8). Jak dowodzą badania, utrzymywanie się uprzedzeń ze względu na płeć w ocenie osiągnięć naukowców może spowodować odpływ kobiet z sektora nauki. Opracowania odnoszące się do różnych państw

i dyscyplin wskazują, że mężczyźni otrzymują wyższe dofinansowanie badań niż kobiety.

Głębokie, strukturalne zmiany wymagają skoordynowania działań politycznych z instytucjami finansującymi badania i innowacje. Odkąd stało się to jasne, projekty na rzecz równości płci w instytucjach naukowych, realizowane w ramach European Structural Change, uwzględniają organizacje finansujące badania jako obserwatorów lub partnerów projektów.

Sama Rada UE ma do odegrania wiodącą rolę w zapewnianiu, aby krajowe plany działań i strategie w zakresie mapy drogowej EPB uwzględniały działania na rzecz równości płci w procesie ewaluacji, w celu przyspieszenia wdrożenia czwartego priorytetu EPB oraz koordynacji działań organów krajowych i organizacji finansujących badania.

Potencjał agencji finansujących badania w kształtowaniu krajowych ekosystemów badań i innowacji

Krajowe agencje finansujące są często głównym źródłem pieniędzy na badania w Europie, zwłaszcza tych realizowanych w instytucjach publicznych. Organizacje finansujące badania zazwyczaj skupiają się na następujących działaniach:

- dystrybucja funduszy w obrębie systemu badań i rozwoju oraz zarządzanie instrumentami finansowymi,
- ocena wniosków pod kątem naukowym,
- monitorowanie finansowanych projektów.

Jako że większość europejskich agencji finansujących zamieszcza równouprawnienie płci w płaszczyźnie programowej swoich najistotniejszych dokumentów, perspektywa płci powinna być uwzględniona w ich wszystkich działaniach. Podobnie jak w przypadku instytucji naukowych, polityki równości płci w organizacjach finansują-

Rada zwraca się do państw członkowskich i podmiotów finansujących badania naukowe, by wprowadzały zachęty dla podmiotów badawczych, w tym uczelni, do opracowania lub zmiany strategii dotyczących równości płci, uwzględniających wymiar płci w programach badań i innowacji oraz by przeznaczyły na ten cel odpowiednie zasoby, aby zapewnić ich wdrożenie.

(Konkluzje Rady w sprawie wzmocnienia równości płci w EPB)

cych badania powinny być profesjonalne, spójne, zrównoważone oraz dostosowane do każdej organizacji oraz jej kontekstu. Tradycyjne działania na rzecz równouprawnienia prowadzone zarówno przez agencje finansujące, jak i instytucje naukowe wiążą się z powoływaniem organów odpowiedzialnych za politykę równości płci (np. odpowiedni urzędnicy, komitety, działy) oraz *gender mainstreaming*, a także na przeprowadzaniu szkoleń i kształtowaniu odpowiedzialnej kultury organizacyjnej. Niemniej równie istotne są działania specyficzne jedynie dla organizacji finansujących badania, związane z zasadami dystrybucji środków, ewaluacją wniosków grantowych oraz monitorowaniem i oceną efektów finansowanych projektów.

Dystrybucja środków na badania i innowacje stanowi podstawowe zadanie agencji finansujących. Składa się na nią zarządzanie funduszami na badania i konkursami ogłaszanymi w ramach po-

szczególnych dyscyplin lub obszarów wyzwać społecznych. Zawiera się w tym zarówno adekwatne finansowanie specyficznych, interdyscyplinarnych badań nad płcią w celu zrozumienia współczesnych nierówności między kobietami i mężczyznami, jak i zapewnienie odpowiedniego włączenia wymiaru płci w treści badań jako zagadnienia przekrojowego we wszystkich obszarach nauki. Priorytety finansowania badań i innowacji powinny uwzględniać różnice w zainteresowaniach i potrzebach kobiet i mężczyzn, zgodnie z ideą odpowiedzialnych badań naukowych i innowacji. Również zrównoważony skład komitetów i organów gwarantuje sprawiedliwy udział kobiet i mężczyzn w procesach decyzyjnych odnoszących się do finansowania badań.

Naukowa weryfikacja wniosków o granty stanowi kolejny obszar, który organizacje finansujące badania powinny szczegółowo monitorować pod kątem ewentualnych uprzedzeń ze względu na płeć. W tym zakresie najpoważniejszym wyzwaniem jest wprowadzenie kryteriów oceny pracy naukowej uwzględniających przebieg karier reprezentantów obu płci w celu zapobiegania ciągłemu odpływowi kobiet z sektora nauki oraz promowanie integracji wymiaru płci w finansowanych projektach poprzez uwzględnianie różnic pomiędzy płciami wynikających z czynników biologicznych i/lub kulturowo-społecznych.

Uwaga decydentów coraz częściej skupia się na **monitorowaniu finansowanych projektów** z perspektywy płci. Wskaźniki dotyczące płci można wykorzystać jako skuteczne narzędzia monitorowania zarówno zakresu integracji analizy kwestii płci w treści badań, jak i zagadnień równouprawnienia płci, na przykład równej reprezentacji przedstawicieli obu płci wśród pierwszych autorów prac naukowych oraz wśród osób zaangażowanych w komunikację zewnętrzną i upowszechnianie informacji o projekcie, a także w ramach działań na rzecz rów-

nowagi między pracą a życiem prywatnym członków zespołów i tym podobne.

Wreszcie, istnieje także inna grupa podmiotów niż instytucje nauki, w których agencje finansowe mogą wspierać równouprawnienie płci – **sektor przedsiębiorstw**. Publiczne finanse na badania naukowe trafiają do korporacji, w których, zgodnie z danymi pochodzącymi z raportu *She Figures 2018*, udział kobiet wśród badaczy jest niższy niż na uczelniach oraz w innych podmiotach publicznych prowadzących badania naukowe. Co więcej, w procesie współtworzenia innowacji zbyt często nie dostrzega się roli, jaką kobiety odgrywają jako ich użytkowniczki. Na ten brak różnorodności płci w europejskim sektorze innowacji również można wpłynąć, wykorzystując instrumenty publicznego finansowania badań naukowych.

Organizacje finansujące badania naukowe mają do odegrania kluczową rolę w promowaniu innowacyjnych projektów zapewniających różnorodność płci i umożliwiających wszystkim grupom społecznym korzystanie z ich efektów.

Istnieją dowody na to, że prawdopodobieństwo innowacji jest wyższe w firmach o bardziej zrównoważonym pod względem płci składzie w porównaniu z przedsiębiorstwami, w których przeważają pracownicy jednej płci.

Obiecujące praktyki w organizacjach finansujących badania

Szereg agencji finansujących badania w Europie zainicjowało polityki równości płci w odniesieniu do ich działalności finansowej i ewaluacyjnej. Badanie przeprowadzone przez Science Europe, dotyczące procesów wzajemnej weryfikacji oraz praktyk zarządzania grantami w piętnastu europejskich organizacjach finansujących badania, zidentyfikowało następujące, już istniejące, dobre praktyki:

- zrównoważony pod względem płci skład paneli odpowiedzialnych za ewaluację

Włączenie wymiaru równouprawnienia w treści polityki badań naukowych i innowacji podnosi całościowo jakość i trafność badań i innowacji poprzez wyeliminowanie stronniczości badań ze względu na stereotypy płciowe oraz stosowanie modelu męskiego jako punktu wyjścia. Takie podejście sprzyja odpowiedzialnym badaniom naukowym na rzecz zrównoważonej przyszłości, jako że usprawnia metody oraz wyniki badań i innowacji, uwzględniając potrzeby i zainteresowania całej populacji.

(Grupa Helsińska ds. Równości Płci w Badaniach i Innowacjach, 2017)

„Myśleć równościowo, budować mądrze i wprowadzać innowacyjne zmiany”.

Innowacje i technologie oferują niespotykane dotąd możliwości [...]. Począwszy od mobilnej bankowości po sztuczną inteligencję i internet rzeczy, idee i doświadczenia kobiet muszą w równej mierze wpływać na koncepcje i innowacje kształtujące nasze przyszłe społeczeństwa.

Motto ONZ z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet 2019

- oraz innych organów podejmujących decyzje finansowe,
- doradztwo międzynarodowych ekspertów do spraw płci mające na celu wdrażanie odpowiednich procesów w organizacji oraz zewnętrznych obserwatorów procesów ewaluacyjnych,
 - szkolenia na temat uprzedzeń ze względu na płeć dla członków paneli odpowiedzialnych za ewaluację projektów,
 - monitorowanie wskaźników sukcesów w ubieganiu się o granty przez mężczyzn i kobiety oraz innych wskaźników,
 - wprowadzanie wymogów dotyczących proporcji płci wśród laureatów nagród oraz podejmowanie działań gwarantujących, że połowa z wnioskodawców w konkursach to kobiety.

Irlandzka Rada ds. Badań Naukowych (IRC) może stanowić przykład realizacji polityki równości płci dla innych agencji.

Uznaje ona, że polityka równości płci służy wzmocnieniu doskonałości naukowej oraz maksymalizacji innowacyjności badań naukowych prowadzonych w Irlandii. Strategia IRC w sprawie płci i plan działań na lata 2013–2020 określają cztery główne kierunki działań: wspieranie rozwoju karier naukowych naukowców obu płci; włączenie aspektów płci biologicznej lub społeczno-kulturowej do treści badań; wspieranie zmian strukturalnych na rzecz równości płci; ograniczenie potencjalnych skutków uprzedzeń ze względu na płeć w procesach wewnętrznych. Co więcej, IRC uzależniła decyzje o przyznaniu finansowania na badania od uzyskania przez podmiot ubiegający się o nie akredytacji Athena Swan Bronze Institution Awards. Służy to potwierdzeniu, że organizacja wdrożyła procedury pozwalające skutecznie eliminować uprzedzenia ze względu na płeć i tworzy włączającą kulturę organizacyjną

uwzględniającą płeć, m.in. poprzez przygotowanie planu równości płci.

Kolejnym przykładem działania, które pozytywnie wpływa na sytuację kobiet w nauce, jest wprowadzona przez Agencję Technologiczną w Czechach tak zwana Gender Matrix. W jej ramach promowane jest tworzenie zespołów badawczych zróżnicowanych płciowo oraz równy podział obowiązków i zadań w ich obrębie.

W 2008 r. Szwedzka Rada ds. Badań Naukowych wprowadziła monitorowanie równości płci w panelach ewaluacyjnych, co doprowadziło do opracowania specyficznych zaleceń dotyczących płci w procesie oceny wniosków grantowych.

Kolejną zalecaną praktyką jest opracowywanie sprawozdań na potrzeby organizacji finansujących badania, takich jak dokument sporządzony niedawno przez Hiszpańską Agencję Państwową ds. Badań Naukowych. Dzięki wykorzystaniu różnych metod, w tym analiz dokumentów, badań jakościowych i ilościowych, możliwe było stworzenie rekomendacji działań prowadzących do wypracowania dopasowanej do potrzeb tej agencji strategii równości płci.

Poza Europą, kanadyjskie Instytuty Badań nad Zdrowiem wiele lat temu wprowadziły dla wnioskodawców obowiązek wyjaśnienia, czy treści składanych wniosków zawierają analizę kwestii płci biologicznej i społeczno-kulturowej (analizę IGAR). W efekcie Instytuty odnotowały poprawę wyników IGAR w finansowaniach przez siebie badaniach nad zdrowiem.

Jeśli chodzi o sektor innowacji, Szwedzka Agencja Innowacji VINNOVA przyjęła procedurę oceny uwzględniającą płeć, celem zapewnienia projektom najwyższej jakości. Udział kobiet w innowacyjnych projektach promowano poprzez przyjęcie ogólnego celu 40% oraz, w przypadku podobnych ocen, promowanie tych projektów, które wykazują lepsze zrozumienie równości płci w całym cyklu innowacji.

Rekomendacje dla agencji finansujących

Organizacje finansujące badania są na uprzywilejowanej pozycji, jeśli chodzi o wprowadzanie środków mających na celu przyspieszenie zmian w trzech obszarach priorytetowych dla Komisji Europejskiej (kariery naukowe, podejmowanie decyzji i włączanie wymiaru płci do treści badań). Od organizacji finansujących w Europie oczekuje się opracowywania własnych struktur i strategii związanych z równością płci oraz uwzględniania równości płci w zawieranych przez nie międzynarodowych umowach współpracy oraz podejmowanych działaniach.

Europejska Rada ds. Badań Naukowych (ERBN) prezentuje członkom panelu materiał wideo przygotowany przez Instytut CERCA na temat nieświadomych uprzedzeń oraz prowadzi briefingi przed zdalnymi ocenami oraz spotkaniami osobistymi.

Co więcej, ERBN wprowadziła pozytywne rozwiązania w kwestii urlopów macierzyńskich i ojcowskich: czas ubiegania się o środki finansowe przedłuża się w przypadku matek o dodatkowe 18 miesięcy na każde dziecko, a w przypadku ojców jedynie o długość faktycznie wykorzystanego urlopu.

Rekomendacje **związane ze strukturami organizacji finansujących oraz procesami decyzyjnymi:**

- ustanowienie zrównoważonych i profesjonalnych struktur na rzecz równouprawnienia płci oraz przyjęcie kompleksowych strategii, korzystając przy tym z doradztwa ekspertów do spraw płci,
- zapewnienie równowagi płci w organach decydujących o podziale środków finansowych oraz panelach odpowiedzialnych za ocenę wniosków,
- opracowanie sprawozdań dotyczących wpływu działań na kwestie równości płci oraz uwzględnianie kwestii płci przy wyznaczaniu budżetu.

Rekomendacje **dotyczące wyeliminowania uprzedzeń ze względu na płeć w ocenie osiągnięć naukowych:**

- dążenie do tego, aby osoby oceniające były idealnie „obiektywne” i swoje oceny opierały na racjonalnych argumentach pozbawionych stronniczości poprzez prowadzenie regularnych szkoleń na temat stereotypów dotyczących płci i roli nieświadomego uprzedzenia, jak również monitorowanie i ocena tego rodzaju szkoleń,
- ocena sytuacji dotyczącej uwrażliwienia na język neutralny płciowo w tekstach zaproszeń do składania wniosków, celem unikania dyskryminujących zwrotów i wprowadzenia do nich zapisów uwzględniających płeć oraz równowagę między pracą a życiem prywatnym,
- analiza wpływu nowych wskaźników na badaczy – mężczyzn i kobiety – na różnych etapach kariery zawodowej i w różnych dyscyplinach naukowych,
- przyjęcie wielowymiarowych kryteriów oceny przyczyniających się do zwiększenia otwartości i przejrzystości (włącznie z widocznością i dostępnością do tych wyników badań uwzględniających kwestie płci), jak również przyczynienie się

do ograniczenia uprzedzeń ze względu na płeć w procedurach oceny i ewaluacji badań,

- przyjęcie kryteriów oceny uwzględniających rodzicielstwo jako potencjalny element życia badaczy naukowych,
- wzmocnienie roli kobiet na stanowiskach kierowniczych w projektach w zakresie badań i innowacji poprzez wprowadzenie tymczasowych środków specjalnych,
- przeprowadzenie krytycznej oceny negatywnego wpływu nieformalnych praktyk oraz kryteriów oceny na sytuację kobiet - naukowców,
- rozważenie możliwości przyjęcia, tam gdzie to możliwe, procedury podwójnie ślepej recenzji, celem uniknięcia uprzedzeń ze względu na płeć w mechanizmach finansowania opartych na ocenach ludzi,
- gromadzenie danych na temat wnioskodawców w podziale na płeć, średnich kwot grantów oraz komisji oceniających w podziale na dziedziny nauki i programy finansowania oraz na temat składu organów decyzyjnych, zgodnie z zaleceniami Science Europe (2017),
- zapewnienie równowagi płciowej w gronach osób nominowanych do nagród i wyróżnień naukowych.

Rekomendacje dotyczące zagadnienia **popularyzowania zagadnienia płci w badaniach w obszarze nauki i innowacyjności:**

- przeznaczenie funduszy na konkretne programy badań nad płcią, mające na celu opracowywanie nowej wiedzy umożliwiającej lepsze zrozumienie kwestii związanych z płcią,
- wymaganie wskazania przez wnioskodawców, czy ich projekty odnoszą się do kwestii związanych z płcią oraz w jaki sposób perspektywa płci zostanie włączona do całościowego cyklu badawczego. Gdy analiza płci nie jest związana z obszarem badań, wnioskodawcy powinni dołączyć odpowiednie wyjaśnienie,

- rozpowszechnianie wytycznych dla wnioskodawców i osób zaangażowanych w proces wzajemnej oceny o sposobach włączania analizy płci do treści badań oraz wspieranie zaangażowania w pracę projektową ekspertów w dziedzinie płci.

Komisja Europejska jest głównym fundatorem badań i innowacji w Europie. Do składania wniosków na projekty badawcze zachęca się naukowców ze wszystkich państw członkowskich UE. Dalsze zalecenia, aby **Komisja Europejska stała się punktem odniesienia i wspierała politykę równości płci w krajowych agencjach finansujących**, obejmują, zgodnie z zaleceniami dawnej Grupy Helsińskiej (obecnie Stałej Grupy Roboczej ERAC ds. Płci w Badaniach i Innowacjach):

- zwiększanie wiedzy na temat płci i wspieranie działań kluczowych podmiotów finansujących badania i innowacje (doradców, krajowych punktów kontaktowych, wnioskodawców, osób oceniających etc.),
- monitorowanie wszystkich działań związanych z płcią, podejmowanych w programie ramowym.

Konkluzje

GENDERACTION działa na rzecz stworzenia wspólnoty EPB w celu prowadzenia innowacyjnej polityki na rzecz równości płci. W tego rodzaju wspólnocie nie może zabraknąć organizacji finansujących badania.

To, jak postrzegane są kompetencje kobiet w procesie ewaluacji, ma daleko idące konsekwencje dla systemu badań. Przeciwdziałanie uprzedzeniom związanym z płcią nie jest jedynie kwestią unikania przez osoby oceniające utrzymującego się nieświadomego uprzedzenia. Osiągnięcie równości płci wymaga strukturalnych zmian w procesach, praktykach oraz kulturze organizacyjnej agencji finansujących badania.

Podejście H2020 dotyczące włączania problematyki płci do głównego nurtu polityki oraz uwzględniania perspektywy płci w badaniach naukowych powinno być upowszechniane jako dobry przykład dla organizacji finansujących i prowadzących badania naukowe, a także przy innych projektach z zakresu współpracy międzynarodowej.

(Mapa drogowa EPB 2015–2020)

Co więcej, organizacje takie odgrywają kluczową rolę we wspieraniu odpowiedzialnych badań na rzecz zrównoważonej przyszłości. Są gwarantem tego, że efekty finansowanych projektów uwzględniać będą aspekty płci, a tym samym reprezentować interesy całego społeczeństwa.

Źródła

Athena Swan. *Institution Application Bronze and Silver Award*.

Council of the EU (2015) *Council Conclusions on Advancing gender equality in the European Research Area* (14486/15 RECH).

Council of the EU (2015) *Council Conclusions on the ERA Roadmap 2015-2020* (8975/15 RECH).

ERAC *Opinion on the European Research Area Roadmap 2015-2020* (ERAC 1208/15).

European Commission (2017) *Implicit gender biases during evaluations. How to raise awareness and change attitudes*.

European Parliament (2015) *Resolution on women's careers in science and universities, and glass ceilings encountered* (2014/2251(INI)).

GENDERACTION (2018) *Gender in open science & open innovation* (Briefing paper no.5).

GENDERACTION (2018) *Report on Strategic Advice for Enhancing the Gender Dimension of Open Science and Innovation Policy*.

GENDER-NET (2016) *Manuals with guidelines on the integration of sex and gender analysis into research contents, recommendations for curricula development and indicators*.

Helsinki Group on Gender in Research and Innovation (2017) *Position paper on H2020 Interim Evaluation and preparation of FP9*.

Irish Research Council. *Gender Strategy & Action Plan 2013-2020*.

Science Europe (2017) *Practical Guide to Improving Gender Equality in Research Organizations*. D/2017/13.324/2.

Swedish Research Council (2017) *A gender-neutral process – gender equality observations in the Swedish Research Council's review panels 2016*.

Vinnova. Swedish Innovation Agency:
<https://www.vinnova.se/en/>.

Skontaktuj się z nami:

www.genderaction.eu
info@genderaction.eu
[@GENDERACTION_EU](https://twitter.com/GENDERACTION_EU)

Projekt finansowany z programu Unii Europejskiej w zakresie badań naukowych i innowacji „Horyzont 2020” na podstawie umowy o udzielenie dotacji nr 741466.

Wyłączenie odpowiedzialności: poglądy i opinie wyrażone w tym dokumencie są wyłącznie poglądami i opiniami dotyczącymi projektu, a nie Komisji Europejskiej.